

RENÉ CREVEL.

(1900—1935.)

Alig pár napja megdöböntő hírt közölt a párisi sajtó: René Crevel a fiatal, nagytehetségű író önkézevel vetett véget az életének.

Az emberek egy pillanatra megálltak, megdöböntek. De Párisban minden csoda egy napig tart csupán. A tömeg hamar felejt. Csak a kevesek tudják, hogy ki volt ő és mit veszített vele a francia irodalom.

*

A huszadik század szülte, a századfordulón, 1900 aug. 10-én látott napvilágot, mint jómódú párisi szülők gyermeke. Gondos nevelést kapott; a Sorbonneon készült nagy hivatására. Más volt, mint a többiek; az üres esztétizmust épügy gyűlölte, mint a mozit, a jazzt, a táncot, mindazt ami a felszínes huszadik század. Dissertációját Diderotról készítette, s nem volt véletlen ez a témaválasztás, sok volt benne a diderotí vonás. Szeme előtt folyt le a világháború. Látta a nagy gazdasági és erkölcsi nyomort, amely a nyomában támadt és segíteni akart. A körülötte nyüzsgő élet bántotta, furcsa volt neki. Megrendült lélekkel utazni ment; mikor visszajött, kész művészi programot hozott magával.

Új irodalom: ez volt a célja. Egy kicsit a régi irodalom is felelősnek tartotta mindazért, ami történt. Chirico egy képe az új világot tárta fel előtte. Az irodalom szent volt neki és többre tartotta, mint a szavakkal való játékot. A realizmus elavult. Élő embereket akart ábrázolni, meztelesen és őszintén, a lélek emberét.

Törekvéseiben nem állt egyedül. Az avant-garde irány először Franciaországban mélyült el és nőtt túl a nyárspolgárriasztó szörnyűségeken. Népszerű és széleskörben olvasott írókat adott. Az irodalmi kubizmus szülte André Salmont, s a könnyes humorú Max Jacobot. A dadaisták közül vált ki Louis Aragon, Philippe Soupault és a finom Cocteau. És végül a surrealizmus adta René Crevelt, aki csupa izzás volt, csupa lendület.

*

Húszéves sem volt még, mikor Marcel Arland, Jacques Baron, Roger Vitrac és mások társaságában megindította az «Aventure» című revüt. Hangjára mindjárt felfigyeltek; új, eredeti volt és mindig akadt mondanivalója. Arland mellett Crevel volt a legtehetségesebb. De a revü nem elégítette ki, mozgékony lelke új munkalehetőségeket keresett. Szenvedélyes hévvel vetette magát minden új irodalmi mozgalomba. Először a dadaistákhoz csatlakozott, de Hans Arp, Tristan Tzara, Picabia mozgalmával hamar meghasonlott, mert a dadaizmus inkább világnézet volt, mint irodalom. Crevelnek pedig több volt a célja, mint a hibákat kigúnyolni. Mikor Breton kibocsátotta híres manifesztumát, surrealista lett szívvel-lélekkel, mint ahogyan minden mozgalomhoz egész tehetségét adta. Ekkor hozta ki első regényét a «Detours»-t, amely még csupa útkeresés volt, csupa forrongás, de mégis szíves fogadtatásra talált. Benjamin Crémieux, Edmond Jaloux, Albert Thibaudet elismerőleg írtak róla s megéreztek, hogy Crevel lesz az új idők új embere.

Crevel megfelelt a hozzáfűzött reményeknek. A «Detours»-t a «Mon corps et moi» c. regény követte, amely mindközött a legízesebb, legértettebb alkotása. Lázás sietséggel dolgozott, sok volt a mondanivalója, s tudta, hogy az ideje rövid, mert a lelkében már, ahogy a «Mon corps et moi»-ban látjuk előrevetette árnyékát az öngyilkosság réme. Egymás után jelentek meg a «La mort difficile» (regény), a «Babilone» (regény), a «La femme et la ville» (regény), a «L'esprit contre la raison» (essayk), az «1830» (novella). Pályája egyenes ívben haladt fölfelé. A «Mon corps et moi»-t azonban nem érte többet utól; ebben önmagát multa fölül. Későbbi írásain bizonyos lelki törés volt érezhető. De azért mindig jobban elmélyült, mindig jobban magára talált. Ha bizonyos problémákat túl is hangsúlyozott, a nyelv kifejező erejét nagyon felgazdagította. Minél jobban az emberi lélek mélyére nézett, annál vigasztalanabb kép tárult eléje, s ez súlyos teherként nehezedett érzékeny lelkére.

*

Crevel oeuvre-jének a «Mon corps et moi» a reprezentatív darabja. Egész művészete benne csillog ebben az alkotásban. Korán feljutott a csúcsra. Különös íze, zamata van ennek az írásnak: vonz és taszít egyszerre. Hőse egy fiatalember, az író maga. Cselekménye úgyszólván nincs, csupa lélekrajz az egész.

A hős egy elhagyott szállóban, a világ háta mögött a magányt keresi. Menekül az emberek elől, nem akar a többiek után menni, mert «aller á tous, c'est ne pas aller a tout, mais au contraire aller á rien». A magány ünnep, a magány csoda. Félt tőle, de kívánja. Még az is fáj neki, hogy a szíve úgy dobban, mint a másé és bocsánatot kér érte. A magányt megtalálni azonban igen nehéz. Útban

van először a test is; enni akar, szerelmet akar. Fantómok kísértik. Igyekszik az emlékektől is megszabadulni, mert az emlék a multat meg nem hosszabbítja, de a jelent megöli. Az emlék: ellenség. A vágy: mérges virág. Szeretne elfelejteni mindent, a hangját, a nevét. De a magány csak akkor jön el, mikor már aludni sem kíván az ember, s nem érzi többet a kávé ízét. A magányért harcolni kell, le kell győznie önmagát. Ha sikerül, sikere pyrrhusi győzelem. És sikerül. Lassanként kidolgoz magából mindent: emléket, szerelmet, barátságot, érzést, gondolatot. Ekkor térdre borul és imádkozik. Boldog. A keze üres, a szíve üres. Egyedül van.

Szereplő csak egy van a regényben, de azért izgalmasságban a detektív regényekkel vetekedik. Bátor és friss hang vonul végig rajta, néha kissé szokatlan, de sohasem bántó, sohasem érthetetlen. A lelke láthatatlan antenna, érzékeny membrán, amely minden titkos rezdülést, minden sejtett mozgást felfog. Filozófál anélkül, hogy nagyképű lenne. Amit mond az őszinte és természetes. Külön véleménye van mindenről: életéről, szerelemről, halálról. A véleménye sokszor megdöbbenő, de igaz. Mindenről egy kicsit kiábrándultan, egy kicsit keserűen beszél. Ha másnak szól, akkor is magával vitatkozik. Csak egy előtt hajol meg, az igazság előtt, az igazság pedig: a halál. A vágy: a fájdalom forrása. Az álom: menekülés önmagunk elől.

Nagyszerű élmény ez a könyv. Pamflet önmaga és mindenki ellen. A rövid drámai lüktetésű sorok között érezzük, hogy a lélek harcol. Minden sora, minden szava nyomot hagy maga után. A nyelve külön élvezet. «A szerelem a szív szivárványa», írja egy helyen — és ilyen kifejezése száz számra akad. Crevel a lélek mélyére ás és soha nem sejtett

titkok kerülnek elő, soha nem értett érzések válnak napnál világosabbá. S mindezt egyszerű, művészi eszközökkel éri el.

*

«Les souvenirs me condamnent au remords» — írja a «Mon corps et moi»-ban, s a Vates szól ezekből a szavakból. Egy darabig még húzza az életet, de azután összeroppan. Még egy utolsó halálos grimace és a komédiának vége. Ez az örök nyughatatlan, ez a nagy kereső, aki mindig, még harcok árán is, a magányt, a csendet kereste, most csendes révbé ért. Befelé néző szeme, mely sokáig elcsodálkozott tótágast álló korunk álerkölcsein és képmutatásán, lecsukódott. A hite kevés volt eahhoz, hogy elbíri azt, amit látott, a lelke pedig nagyon érzékenynek teremtődött. Nagy ígéret volt, mely megindult a beteljesedés felé, de beteljesületlen maradt. De így is érték ez az élettorzó: René Crevel nevére mindig emlékezni fognak, mert munkássága új szint, egyéni hangot jelent még a sokrétű francia irodalomban is.

Galambo Gruber Ferenc.

Babits Mihály irodalmi világképének második része. (Az európai irodalom története. XIX. és XX. század. 1760—1925.) Budapest, Nyugatkiadás.

Nemcsak nálunk, a nagy nemzetek irodalmában sem akad ahhoz fogható vállalkozás, amelynek nagyját, majdnem egészét leggazdagabb és leggyökeresebb műveltségű költőnk már esztendeje megoldotta: a világirodalom egységes áramának megérettése egyvonalú történeti elbeszélésben, szubjektív mély átélésekből leszűrt ítélet harmadfélezer év szellemi örökségéről, egy húszíves, naplóhangú esszé keretében.

Műve első kötetének a XIX. század küszöbénél végét szakasztotta,

azzal az eltökéléssel, hogy ennek a már szemünk láttára lezárult (részben pedig mindmáig le sem zárult) kornak — mely káprázatosan gazdag, ha nem is éppen csupakincs apai örökségünket hordta halomba — külön kötetet szentel, szemléletének madártávlatából otthonosabb, a múlt percek és tűnő színek iránt is fogékonyabb nézőpontba ereszkedve alá. Nagy nyomatékkal hangoztatta, hogy ez a megtiszteltetés korántsem tiszteletre fokozottabban méltó «anyag»-ának szól: ez a büszke utolsó század az idők távolságából bizonyára sok könyv és sok név meghervadásával, a Maradandóság színe előtt sok henye díszet levetve helyezkedik el majd az örök láncolatban. De a napló- és memoáriró Babitsnak ez a szeszélyes indáktól kusza és nehéz illatokkal terhes Dzsungel mégis csak feldajkáló rengetege volt! Ennek titkairól több a személyes emlékezést felkavaró mondanivalója. Legtöbbjén ő maga régen túlhaladt, de a «nehéz leszámolás» kényszere máig eleven maradt benne.

Most itt van ennek a leszámolásnak eredménye: a XIX. század izgalmas életrajza, munkáló szellemének biztos pragmatizmusú története, írói erőfeszítéseinek emelkedett kritikai szellemű esszéje.

Egy nagy *lázadó* életrajza ez, a XVIII. század észelvűsége ellen zászlótbontó szabad kalandoré, aki a meglévőn és megmerevedni kezdőn kívül keres tért a maga továbbjutásának, hogy azután a fékevesztett képzelet belecsalogassa a kiábrándulás és világundor hínárosába, s hogy végül megint partra meneküljön, ezúttal nem a Ratio, hanem a Realitás partjára.

Íme: egyetlen mondatba összeszűfolva Babits Mihály új könyvének általános benyomása és végső kihangzása. Amikor életrajzának hőstől, a közelmúlt Irodalmi Lelkétől,

a könyv végén megvállik, ez a nyughatatlan lélek már a jelenben botorkál, még mindig a Valóság közelében, de, sajnos, annak lesújtó előjelei közt, hogy ez a hős, aki a századvégig a valóság birtokbavételére és mohó kizsákmányolására tört, hovatovább a maga fejét hajtja ennek a valóságnak igájába, a büszke hódítóból alázatos alkalmazkodó lesz, belekerül a lefelé színtező demokratisálódás sodrába, az Eredetiség téveszméjének ígézetében kiszakad az egységes európai kultúrából, s azon az úton van, hogy kiszolgálójává legyen korunk bálványának, az Életnek és Cselekvésnek, ahelyett, hogy ezek felett kritikai székének ősi becsületét őrizze és védelmezze.

Babits kíméletlen bíró, de azért az ő színe előtt a védelem is széltére szóhoz juthat. A mának teméntelen zsákutcájáért, a «teljesítetlen ígéretekért, elromlott kilátásokért s az értéksökkenés veszélyeiért» érzéketlen paragrafusok ridegségével nem számoltatja meg azokat az erőket és indulatokat, melyeknek kései eltorzulása pedig művészi és kritikai lelkiismeretének legkínzóbb flagellálója. Még első kötetének végén így kiáltott fel: «Mennyi nagyság és álság, rajongás és modoroskodás! Nagy írók és nagy tévedések! Én ebben nőttem föl, ebben a századvégben... Átélttem minden álmát és divatát. Láttam egymásután kihűynyi fényeit. S láttam egy még-újabb kor kétes vajadásait is...»

Most ehhez a személyes megrendülésig fokozódó passzushoz új könyvében megkapjuk a tüzetes textust is: a fölszínén csupa ellenmondással zavaró, de magvában szerves összefüggést rejtő korszaknak lényegben és lélekben felfogott egész «Werdegang»-ját. Népi misztikumban gyökerező, balladás «ősforrás»-ok; Shakespeare «felszabadító» kultusza; Sturm und Drang; wertherizmus;

szent örület; forradalmár kiállás; az egyén joga; a lélek erotikája; paradés blazirtság; klasszikus nosztalgia; couleur locale; szenvedély- és élettobzódás; ópium, borzalom, mágia; vadság a kultúra ellen; a magány ihlete; a halál kéje; satanizmus; élcélődő fölény; szín- és rímorgia; középkori, keleti és keresztény exotikum; l'art pour l'art; dekadencia; parnasszizmus; «személytelenség és szenvtelenség»; praerafaelita szépségimádat; artiztikum; stílromantika; «emberi dokumentumok»; természettudományos naturalizmus; szociális kitárulás; szimbolizmus; Herrenmoral; új Krisztuseszmény; faji, táji, nemzeti, politikai melldőngetés; kis-irodalmak vonzóereje; a fin de siècle hisztériás művészpóza: mindezek az eszmény-, érzelm- és jelszófoszlányok, melyeket szándékosan vetettünk ide ily nyers zagyvaságban s amelyeknek sorát minden megerőltetés nélkül többszöröseré megduzzaszthatnók, úgy tűnhetnek fel a tétova értelem előtt, mint valami óriási kirakójáték tarka kövecskéi; Babits lényegreforduló szemléletében a maguk helyén, a maguk arányaiban és árnyalataiban adják ki az ábra egészét. Ha első kötetében az emberi lélek irodalmi kifejeződésének állandó sodrát mutatta meg: mennyivel nehezebb feladat hárult rá ebben a másodikban, ahol a folyónak váratlanul és példátlanul megsokasodott hordaléka a szétágazás és elposványosodás örökös veszedelmével rémítget. Babitsnak a kortársi nézésen messze felülemelkedő kritikai ítélete — melyet ez esetben a maga költői gyakorlatának, művészi érésfolyamatának egész személyes élménykészlete támoogat — az árterületek ideig-óráig való tényészete mellett azt is váltig látja, ami a felületnek pillanatnyi el-elmaradozása közben lent, a mélyben, örök előretörés. «Leszámolás»-

ának rendre adódó sok keserűségén és illúzióvesztésén ezért üt át az egész hatalmas esszé során a törhetetlen optimizmusnak is valami állandó derűje. Ha az emberi gondolkodásnak antiintellektuális irányba fordulása — melyben elmarasztalni ezt a minden elődjénél gögősebb szöveget egy pillanatig sem habozik — valakinek szemében főbenjáró bűnnek számít: bizonyára Babits az. Nem véti szem elől azt a «borzasztó szellemi destrukciót», amit ez az irány múlhatatlanul előkészített, de semmiféle elvi elfogódottságból nem hajlandó szemet húnyni azon a páratlan lírai csodatermésen sem, a költészetnek azon a «boldog felszabadulásán», amit ugyancsak ez a fordulat hozott meg. Az irodalmi izléstörténet mai kritikai hívei nem győznek perbeszállni a mult századi romantika lírai nagyságaival, azok *elvi hitvallása* alapján. Babits — nemcsak a saját multja és tanulóévei, hanem az alkotóművész örök szépségimádata nevében is — hódolva hajtja meg előttük a zászlót, a magas *művészi eredmények* tiszteletére. Veszedelmes a XIX. század? Meglehet, az; s ha az, Babits valóban érzi a veszedelmét. De ehhez a manapság nagyon kelendő jelzőhöz mégis hozzátesz még egyet, mint ahogy Petőfi alkalmazza együtt az «asszonyi álnak»-ra: «szép és veszedelmes»...

Milyen módszerrel oldja meg a kapcsolatok meglazulásának, a szét-töredezésnek ebben a másfél százados időszakában az egységérettetés ropantul nehéz feladatát? Lényegileg hű marad ahhoz a módszeréhez, melyet első kötetében is követett: a folyamatos, időrendi elbeszéléshez, azzal a különbséggel, hogy most még kevésbé rajzol kerek egységeket (kis esszéket a nagyban, mint még műve első felében) s szinte kizárólag az évről-évre haladó *synoptikus* áttekintésre bizza magát. Maga

is finoman jelzi ezt a módszerváltást, midőn a korábbi kötetben így szól: «naplót és memoárt írok», most pedig új könyvében az egyik fejezetet ezzel kezdi: «Alapjában krónikát írok és évkönyvet». Az összetettebb feladathoz tehát most primitívebb módszert választott. Ebben a tekintetben követését bizonyára nem mindenkinek ajánlanám; főleg szakmabelieknek nem. Ez a *regényíró* művészetének kemény próbája, aki az időben és az idővel alakít: valóban, elsőrangú *alakítóművészet*. Ettől kerül könyvébe a nagy regény izgalmas érdekessége. Eszményi «világkrónikát» ír az európai szellemi jelenségek mély és immanens összefüggéséről. Hőse maga a szellem s az egyes alkotók ezt tükrözik a haladó időben. Felülük kész, lezárt képet a könyv lapjain jóformán sohasem nyerünk, alkalmak adtán legfeljebb egy-egy epigrammai fordulat világít be a szívükbe. De alakjuk újra meg újra felbukkan — mint a regényhősöké — gazdagodva, módosulva, az «életrajzok»-ban megszokottnál százszor igazabb és bensőbb értelmű «életnek hatalmas igézetével.

A mult század vezető nevei itt kiszabadulnak saját nevük múmiaburkából s a szellem embereinek örök testvéri symposionja közben találkozunk velük. A boldog nagy birodalmak büszkeségei ezeken a lapokon nem nevük üres tekintélyével, hanem eleven munkában meglesett művészelkűkkel árasztanak ragyogást nemzetükre s a fajokon felülálló, határokon áthágó embermértőságra. A század elvi dédelgetettjei, a kisenemzetek közül Babits — természetesen — a «magunk jószágát» emelte be, mintegy reprezentánsul, művének építményébe; nem merőben a közeliség varázsával számolva, hanem lelkének mély meggyőződésével, hogy — legalább is európai mértékű nagyjainkban — szégyent mi a «legelő-

kelőbb társaságban sem vallhatunk. Öröm és büszkeség látni, hogy a közös, éltető napfényül áradó Szellem visszaverésére tiszta és mély tengerszemek itt, a Kárpátok falai között is mindig akadtak.

Öröm és büszkeség magának Babitsnak ez a lírai fogantatású s érett kritikai szellemével a modern nagy esszé legjobb szintjére emelkedő műve is, mely nemcsak címében, hanem egész elgondolásában, mélyen átélt témája körüli természetes otthonosságában s a stílus tökéletes művészetében is méltán hordozza az «európai»-ság évezredes értékjelzőjét.

Rédey Tivadar.

Varga Zsigmond: A debreceni református főiskola nagykönyvtára írásban és képben. Debrecen, 1934.

Azok között a hazai kulturális gócpontok között, amelyek egészen a kiegyezésig Budapest középonti vezérszerepét megosztva teljesítették s érdemük, hogy a kulturális élet Magyarországon a legnehezebb időkben sem szűnt meg, előkelő hely illeti meg Debrecent, illetőleg a várossal egyjelentésű ősi főiskoláját, amely hosszú időn keresztül kétségtelenül az ország egyik legkitűnőbb tudományos és nevelő intézete volt, harmonikus egyensúlyban tartva a magyarságot és európaiságot, s így megvalósítva a maga korában mai napjainknak annyi fáradsággal hajtolt művelődési ideálját. Egy ilyen fajta intézmény hosszú életen keresztül, a nevelők és növendékek nemzedékeinek egymást váltó stafétájában két dolog van, ami állandó s ami ilyenténkép az intézmény folytonosságát, szinte halhatatlanságát jelenti: az egyik láthatatlan, szellemi, a másik megfogható, materiális: az egyik a hagyomány, a másik a könyvtár. A kettő természetesen szorosan összefügg: a könyvtár, amelyet számos nemzedék gyűjtött össze, magán vi-

seli a maga gyűjteményében a gyűjtők szellemét, szilárd és elevenen ható őrizője a hagyományoknak. Mi sem tanulságosabb tehát egy-egy ilyen nevezetes nevelőintézmény megismerése szempontjából, mint a könyvtáráról alkotott kép. Őszinte hálát kell tehát éreznünk Varga Zsigmond iránt, ki az igazgatása alatt álló debreceni főiskolai nagykönyvtárról nyújt ebben a gazdag két kötetben részletes képet.

A két kötet elsősorban a művelde szélesebb körű közönségre, nem pedig a szakkörökre gondol s mintegy kalauz akar lenni, amely jogos önérettel mutat rá a gyűjtemény *kincseire*, nem pedig hívós és pedáns regisztrálója az *anyag*nak. Mert ha szigorúan szak szempontok érvényesültek volna, akkor egyes régi magyar könyveket bizonyára nem szakít ki a leírásban a többiek sorából azért, mert feltehetőleg unikumok, a negyvennyolcas anyag osztályozása is másként történik, az illusztrált művek és metszetek sem tárgyszerinti csoportosításban, hanem alkotóik betűrendjében kerülnek felsorolásra, a kéziratok is egy csoportban vonulnak fel, nem pedig széttagolva s végül a nem könyvtári természetű tárgyak bizonyára kimaradnak, — általában a bibliográfiákban szokásos belső rendszer érvényesül. A mű azonban már címében is elárulja népszerűsítő szándékát. Ezért tehát önként értendő dolgot állapítunk meg, ha azt mondjuk, hogy nem pótolja a könyvtár rendszeres és teljes *katalógusát*. De az viszont kétségtelen, hogy csoportosításával és rövid, világos, egészen népszerű magyarázataival sokkal alkalmasabb a laikusok figyelmének a felkeltésére és arra, hogy színesebb képet nyerjenek a gyűjteményről; emellett a szakember is értesülést szerez a becses darabokról, melyek valóban oly nagy bőségben állanak a debreceni könyvpalcokon, mint

kevés hazai könyvtárban. Némely pontokon ugyan a szerző által végzett értékelés vitatható és tárgyi észrevételek is tehetőek egyes megállapításaival kapcsolatban, de ennek nincs helye ilyen általános ismertetésben. Fontosabb azonban, hogy röviden vázoljuk a könyv tartalmát és besorolását, mindenekelőtt megjegyezve azt, hogy a szöveg kétnyelvű, a magyar mellett mindjárt ott van az ugyanolyan terjedelmű német is.

A művet a könyvtár történetének szerkezetének, állapotának, rövid leírása vezeti be, azután következik — nem a részletes és teljes katalógus —, hanem «a fontosabb könyvtári értékcsoporthoz leírása». Ezek: a kódexek, ősnymtatványok, Aldus-, Junta-, Stephanus-, Plantin-, Elzevir- és Tótfalusi Kis Miklós-nyomtatványok, unikumok, a nemzeti irodalom legrégibb termékei, híressé vált művek, köztük a reformáció eredeti irodalma és híres bibliakiadások, továbbá illusztrált művek és metszetek, majd a szabadságharcra vonatkozó gyűjtemény, híres emberek birtokából való könyvek, fontosabb relikviák és diszkötések. Mindenik csoport lajstroma élén rövid bevezető áll.

Ezt tartalmazza az első kötet. A másik az illusztrációs kötet. Háromszázhetvennyolc ábrát vonultak fel százhárom lapon. E két szám aránya magyarázza, hogy bizonyos kritikái megjegyzéseinket nem hallgathatjuk el. Mindenekelőtt nem tartjuk szerencsésnek, hogy a két kötet nem egyforma alakú, nagyságú, hanem az illusztrációs második sokkal nagyobb: magasabb és szélesebb. Az ábranyagról pedig az a benyomásunk, hogy kevesebb több lett volna. Egy-egy lapon négy, néha öt kép foglal helyet — könyvcímlapot, illuminált kódexoldalt, metszetet vagy kéziratot ábrázolva — s ennek az a következménye, hogy a reprodukció oly kicsi, hogy az eredetiről nem ad-

hat hű képet s szövege ritkán olvasható. Emellett a klisen szinte soha nincsen rajta a reprodukált lap széle, a nyomatok tehát úgy következnek egymás után, hogy el sincsenek határolva. De ha már az a szempont érvényesül, hogy minél több képet közöljenek, akkor sokat segített volna a szakember képzeletének, ha az eredeti méreteket is megadják a leírásban. A laikus olvasó számára azonban így is támpontot nyújthatnak a tájékozódásban, a változatos gazdagságban felvonuló képek és hadd reméljük, hogy felkeltik a komoly érdeklődést a könyv mint műtárgy és a maga tárgyszerűségében is kulturális dokumentum iránt, amellet, hogy az egész mű nagy kulturális feladatot teljesít.

Jóó Tibor.

Harsányi Lajos válogatott költeményei. (Szent István-Társulat, 1930.)

1. Boldog Magyarország.

Minden költőnek született ember találkozik egyszer ifjúságában a titokkal, mely kipattantja a benne levő lehetőségeket és rányomja bélyegét egész alkotására. Harsányi Lajos meghatározó titka a liturgia volt. Dunántúli lélek, hagyománykereső s az egyházi szimbolumok első impresszióin át magába szívta, vérévé változtatta a magyar katolikus multat. Ez a katolikus Magyarország az ő Boldog Magyarországa; dús földjein jámbor parasztok, falvaiban régi templomok, egében földjéről sarjadt, templomaiban tisztelt szentek. Kezdetben csak romantikus vonásait veszi észre, a Hanságot, a bronz nádasokat, tömött mezőket, pánfüttyös erdőket. Ezeket a tájakat nem tudjuk többé, csak az ő szemével nézni; bizonyára azért, mert nemcsak festő, nemcsak tájképet ad, hanem atmoszférát, tájéletet is. Szereti a dús színeket és jelképeket; minden dolog jelent valamit nála,

minden jelenség túlmutat önmagán, rejtett értelmek és okok felé.

Ugyanez a fülledt, szomorkás tónusú, kicsit a saját színgazdagságába bóduló romantika jellemzi liturgikus szimbolizmusát. is. A Napkirály rokonai nemcsak stílusával, hanem tárgyával is döntő fordulatot jelent a magyar, egyideig szervezetenként, aztán világnézetenként elkülönült katolikus szellemű költészetben: az eddig kifelé harcoló retorikus papköltő típusa ezzel fordul befelé, a kontemplatív élet, önmaga mélységei felé. E romantikus szimbolizmus legnagyobb alkotása a Hagia Sophia, a hét Szentség misztériuma.

Utána fokozatos higgadás következik. A színek megfakulnak, de a vonalak élesebbé válnak. A mozgás után fölfedezi a mozdulatlanságot, a változandó után a változatlanságot s ennek szimbolumát, a magyar parasztot, a «végtelen állócsillagját». A Boldog Magyarország tájkerete benépesül. A korábbi versekben a Fertő barna nádasai zúgnak, itt frissen szántott zsíros földek feketéllenek. Klasszicizáló szonettekbe tömörített jellem- és életképei megannyi időtálló fényképei a hajdani Beata Hungáriának.

Mert a háború azt sem kíméli, a nagy romlásban annak alapjai is meginognak. Hierarchiája összeomlik:

*Téged, magyar, most senkinek se hívják
Mert nincs hazádnak igaz ura, atyja.*

2. Szegény Magyarország.

Öreg nénik halottakat siratnak, urak Istentől elrugaszkodnak, parasztok, munkások kalapácsot ragadnak — rombolni, «vassá mered és apró, szürke szegfej lesz az ember», Isten helyett a vér és pénz az úr, jönnek a barbárok! A költő, túl az emberélet felén, megrendülten nézi a pusztulást, föl-főlemeli szavát, pi-

henni is vágynék, vagy pihenésnél is többre: nagy, zavartalan álomra. Szembenéz a halál gondolatával. A De profundis, e szembenézés eredménye: egy lélek útja a haláltól a mennyszig. A Hagia Sophia színesebb, káprázatosabb volt, ez egyszerűbb, de meghatóbb, talán mélyebb is. Van benne valami középkorias. Kezdődik az őszi szántás. Horatiusi békével tekint elé. Ez a horatiusi íz is milyen mély dunántúli hagyomány! Hozzá fordul:

*Boldog, ki távol él a közhajoktól,
Kit nem gyötör harc, vér, sok gonosz
emlék.*

Az ember fáradt, de a hivatás parancsol; s ő a növekvő barbárság közepette tiszta homlokkal, szilárd kézzel mutat föl a jutalmazni és büntetni egyformán tudó égre.

*

Igy, egyetlen kötetbe gyűjtve, válogatott munkái helyét is biztosabban jelölik ki. A XIX. század folyamán tudatosan különvált egyházi irodalmat végérvényesen egyesíti a nemzetivel. Kitérülhetetlenül tagja a századeleje nagy lírikusnemzedékének. Társaihoz sok rokonvonás kapcsolja. Ady mindnyájukra hatott s e közösségen kívül fejlődésük folyamán mind külön szint jelentenek. Egymásra találnak magatartásukban férfikoruk lejtőjén is: az idegenné váló korból az Abszolútum felé menekülnek.

Rónay György.

Magyarságtudomány. Ezzel a különösen hangzó címmel jelent meg a haladó fiatal magyar értelmiség legújabb folyóirata. Programját Ortutay Gyula, a tehetséges szerkesztő nem jelölte meg, de nem is határozta körül, mert «szükségtelennek tartják a feladatok túlságos tisztázását a munkaterületek kijelölését, a meto

dikai meggondolásokat». Tárgyuk minden, ami a hungarológia tárgy- és érdeklődési körébe tartozik : a filozófiai ideológiától kezdve a művészeteken át, beleértve az írásművészetet is, a gazdaságtörténetig. De nem a történeti fejlődés egyes fázisainak bemutatására szövetkeztek, hanem a nagyság szellemi összproduktumainak teljes felölelésére, spektrum-színeinek összeolvasztására. A gondolatnak ezekből a láthatatlan eredőiből akarják fölépíteni a virtuális Magyarország multját és jövőjét. Szellemi szövetkezésük öntudatos multbatekintés, melyből a jelen hangjait hallják fölcsegni. Az első szám heterogén jellege az igyekezet életrealitását jelenti, «tapogatózás» nélkül nincs fejlődés s ők ennek harcosai. Valóban azok, mert harcot hirdetnek mindennel, ami konvenció, irodalomban és művészetben egyaránt, bátran és a hitvallók öntudatával; hogy másképp látják a dolgokat, mint az előttük, vagy sokban a velük együttjárók is. Számukra az előttük lévő multszemlélet fikció volt s új historizmusukban él a valóság. Munka és élet, tudomány és művészet náluk egyet jelent : a magukra vállalt feladatok megoldását. Ehhez a bevezető számhoz is elhozták tudásuk gazdag eredményeit a folkloristák (Honti János), az építőművészek (Bierbauer Virgil), a szellemtörténészek (Szerb Antal), vagy az irodalmi élet multjának (Tolnai Gábor) és jelenének (Baróti Dezső) bűvárai, a társadalom-histórikus (Erdei Ferenc) és az őstörténet kutatója (Buday Kálmán). A szerkesztő egyénisége és eddigi munkája nagy mértékben megnyugtató a jövőre nézve és bizalmat kelt örömmel üdvözölt új vállalatához. Buday György stílusos címlap-terve és színetje nagyban fokozza az izléses kiállítású és értékes folyóirat megérdemelt sikerét.

K. S.

Heltai Jenő: Ifjabb. Regény. (Az Athenaeum kiadása.) — Ifjabb a Nemzeti Színház nagy hősszerelmésének és a Józsefvárosi Színház nagy szubrettjének, Egri Nusinak fia, Elemér, kit rövidség okáért neveznek így szülei, az ismerősök s az újságírók. Ifjabb Elemér t. i. már híresnek születik : a színházi újságok följegyzik elmés ötleteit, mindenki bámulja, kényezteti, rontja : apja és anyja, kik nem érnek rá vele foglalkozni, szép nagynénje, Egri Juci, a vidéki naíva, házitanítója, Turner úr, a gyámoltalan németszakos filozopter, szóval mindenki. Ifjabb ennek következtében önző kis csirkefogóvá fejlődik, ki az elemi iskolában ellopja társa uzsonnapénzét, majd a Nemzeti Múzeum ásványtárából akarja elemelni a nagy üvegyémántokat. Apja ezért egy szigorú intézetbe csukattja, honnan némi kis betörés végrehajtása után megszökik s betegen kerül haza. A nagy tragikus ráeszmél, hogy ilyenféle apró komiszságokat maga is elkövetett valamikor, tehát fia tőle örökölte a rossz hajlandóságokat. Elhatározza, hogy ezentúl igazi apja lesz a fiúnak s tisztességes embert farag belőle. Mindössze ennyi a meséje a regénynek, melyből még megtudjuk, hogy Juciból miként lesz a Nemzeti tagja, hogyan eszik szerelembe híres sógorával s hogyan múlik el ez is. Nusi Bécsbe szerződik, Elemér egyedül marad s most már nyugodtan foghat hozzá a szerető és gondos apa szerepének tanulásához.

A mese nem is fontos a szerzőnek, a könnyű fajsúlyú műfajok régi és kipróbált mesterének. Ő mulattató Unterhaltungslektürt akart a maga közönségének kezébe adni s ezt a célját el is érte. Ezúttal is régi kedvenc tárgyköréhez, az «írók, színészek és egyéb csirkefogók» világához tért vissza, hol a legotthonosabban érzi magát. Három színészfigurája,

noha van bennük egy kis klisészerűség, nagyon jó, sok-sok kitűnően megfigyelt ripacs-jellemvonással megrajzolt, s emellett egyénien is színezett. Ez a három alak él, aminthogy él az egész milieu, amely elválaszthatatlan tőlük. Családi és művészetük története fontos és értékes a regényben. Szeretjük hinni, hogy nem minden színészházasság ilyen, de kétségkívül van ilyen is, sőt még ilyenebb. Ezért nem foghatjuk rá a szerzőre, hogy realizmusában túlzás és stilizálás van. Rutinos művészetének mindent elhiszünk, ami a jellem- és milieu-rajz külsőségeit illeti. A komolyabb lélekrajzzal — mert ilyent is adogol a sok mulattató elem közé — már van némi baj. Juci Elemér szereti színésznövendék kora óta, gyereket is vár tőle, de mivel azt hiszi, hogy E. csak futó kalandot látott viszonyukban, hirtelen odadobja magát a félszeg és lehetetlen tanárjelöltnek. Kopott regénymotívum, s ahogy itt adva van, hamis. Elemér jórészt azért hiszi, hogy Ifjabb nem az ő fia, mert neki nem lehet «gazember fia», de hiszen mindig ismerte a maga multját. Miért csak a regény végén eszmél rá egy hosszú lélekrajz keretében? Zavartalan gyönyörűségünk telik azonban Ifjabb lelki formálódásának elemzésében, ez sikerült gyermeklélekrajz, még pedig egy — árnyékoldalai ellenére is — kedves és alapjában nem romlott kis lélek rajza.

Mondanunk sem kell, hogy sok benne az érzelmesség és humor, mint H. egyéb munkáiban. Humora ritkán csap át élesebb gúnyba vagy cinizmusba, erotikuma és pikantériája mérsékelten adagolt. Alakjai erős léhaságuk ellenére mégis a tisztesség felé orientálódnak. A jószívű szerző a könnyelmű, hiú és önző vén szoknyavadaszt is jó apává higasztja. Félünk, hogy ez is csak színészi póz nála a happy end kedvéért, de reméljük a legjobbakat. Stílusa

élénk, ötletes, bár ötletei néha kabaré-ízűek (ott volt mindenki, azonkívül még néhányan; afféle teremtette menyecske, aki egyik tűzről a másikra pattan stb.).

Irodalmunk kedves «utolsó bohém»-jének ez a munkája derült hangulatú, mindvégig mulattató, egy precíz sem unalmas olvasmány, s ő — mint már mondtuk — ilyent is akart írni, nem pedig valami súlyos problémával viaskodó komoly regényt.

Szinnyei Ferenc.

A Rákóczi-centenárium történeti irodalma.

A magyar történelem egyik legkimagaslóbb alakja: II. Rákóczi Ferenc minden alkalmi visszaemlékezés nélkül is újra és újra megihlette a történettudomány munkásait. Alig akad történész, aki kutatásai során ne került volna szoros kapcsolatba a nagy fejedelem alakjával — akár közvetlenül vizsgálva személyes ténykedését —, akár közvetve a magyarság multjára gyakorolt befolyásán keresztül jutva el személyének varázslatos erejéhez. A bőséges Rákóczi-irodalom komoly könyvtárat jelentő kötetei ékesen tanuskodnak emellett. Természetes tehát, hogy halálának két évszázados fordulója a magyar történeti irodalmat külső megjelenségünkben is impozáns munkákkal gazdagította.

A Rákóczi-év alkalmával megjelent és sajtó alatt lévő munkák között egyformán megtaláljuk a történetkutatás alapvetéséhez nélkülözhetetlen forráskiadványt; a részletkutatások aprólékos, gyakran száraz és éppen ezért szélesebb körök érdeklődésére számot nem is igen tartó feldolgozásait, valamint a nagyközönség számára készült, eddigi feldolgozások eredményeit felhasználó, népszerű összefoglaló munkákat, amelyek nem is óhajtanak többek lenni, mint

ami a történetíró egyik legszebb feladata: a magyarság szellemi életének gerincét alkotó művelt rétegek kezébe letenni II. Rákóczi Ferenc életének, nagyságának, a magyar történelem «Rákóczi-kor» alatt értett évtizedeinek ismertetését.

Rákóczira és korára vonatkozó forráspublikációkat az idei centenárium új kötetével gyarapítja. A sajtó alatt lévő «Archivum Rákócziánium» új kötete *Lukinich* Imre szerkesztésében Rákóczi felségárulási perének irományait; a fejedelem francia összeköttetésének aktáit (a francia külügyminisztérium levéltárából) és Károlyi Sándorhoz írott — a Károlyi nemzetség levéltárában őrzött — politikai és hadi vonatkozású leveleit tartalmazza. Ez utóbbiak kiadását az évforduló alkalmából a Károlyi család tette lehetővé, míg a többi irat és ugyancsak *Lukinich* által írt bevezető tanulmány kiadásával a Magyar Tudományos Akadémia hódol II. Rákóczi Ferenc emlékének.

A Magyar Nemzeti Szövetség megbízásából a Franklin Társulat kiadásában 21 tanulmány jelent meg a két kötetes *Rákóczi emlékkönyv*-ben, amelyet szintén *Lukinich* Imre szerkesztett. Ezek a tanulmányok a komoly és szigorúan tudományos történetírás hódolatát jelentik a nagy fejedelem halálának kétszázados fordulóján. Az emlékkönyv írói a Rákóczi-irodalom által eddig még összefoglalóan fel nem dolgozott részletkérdések komoly megvilágítását tűzték ki célul nemcsak az eddigi irodalom által már felkutatott és felhasznált adatok, hanem gyakran eredeti levéltári kutatások alapján. Írásmódjuk éppen az évfordulóra való tekintettel jobban alkalmazkodik a nagyközönség igényeihez, mint hasonló más ilyen jellegű tanulmányok stílusa. A részletfeldolgozások elengedhetetlen aprólékos adatai azonban nem mindig teszik lehetővé ennek meg-

valósítását. S ha a nagyközönség számára nem is jelentősen élvezetes olvasmányt valamennyi tanulmány, mint az ezután még külön ismertetendő Rákóczi-életrajzok, vannak oldalak, amelyeket az «Emlékkönyv» köteteiből élvezettel forgathat a laikus is. Élvezetesebbé teszi az Emlékkönyvet gazdag, s részben új illusztrációs anyaga. Kár, hogy a munka pompás kiállításához a reprodukciók nagyon gyengén sikerültek. Az ízléses, elsőrangú kiállítás ezen a téren mindenesetre több gondosságot érdemelt volna.

A 21 elsőrangú tanulmányt tartalmazó Emlékkönyv bevezető sorai: *Mikes* püspök előszava, míg a zárószót *Ravasz* László írta. A katolikus és protestáns püspök ihletett írásiban kidomborodik II. Rákóczi Ferenc nagy jelentősége, amelyet áhítatosan átérez osztály- és valláskülönbség nélkül az egész magyarság.

A szélesebb rétegeket az Emlékkönyv bevezető tanulmánya: «II. Rákóczi Ferenc élete» érdekelheti legjobban. Írója, a komoly történetírás eredményeinek összefoglalására hivatott tollú *Balla Antal* mindvégig érdekes és élvezetes formában ismerteti a fejedelem fordulatokban bővelkedő pályáját, belső életének irodalmi megnyilatkozásait. — *Lukinich Imre* «Az utolsó Rákócziak» című tanulmánya még élesebben mutatja II. Rákóczi Ferenc történelmi elhivatottságát, amelynek érzetét a Bécsből irányított nevelés sem tudott kioltni belőle, míg fiaiból ez az érzés már teljesen hiányzott. *Lukinich* másik tanulmánya «Ál-Rákócziak és a Rákóczi-kérdés a XVIII. században» világosan mutatja, mit jelentett a Rákóczi név varázsa. Bár mennyire ismerhette is az udvar, hogy a fejedelem fiai nem léphetnek apjuk nyomdokába s bármennyire tisztába voltak is azzal, hogy a magyarság sorsa nem érdekli a Rákóczi név e csenevész örökösait, minden-

kalandor felbukkanása komoly aggodalomra adott okot. Ez érthető is, hiszen a magyar nép minden rétegét, parasztot és nemeset egyaránt meghódított Rákóczi nagysága. «A Rákóczi kor társadalma» című tanulmányban *Mályusz Elemér* a barokk formáknak a magyar társadalmi életre gyakorolt befolyását vizsgálja, érdeklődési körébe vonva a kor egész kultúrájának ismertetését is.

Rákóczi Ferenc szabadságharcának legbiztosabb bázisát a hatalmas kiterjedésű Rákóczi-birtok jelentette. A legmagyarabb földesurat híven szolgáló birtok a fejedelem önkéntes száműzetése után — amit a hűségeskü le nem tévése miatt a hivatalos száműzetés követett — nagyrészt idegen, a magyar földnek csak a jövedelmét s azt is idegenben élvező császárpárti nagyurak kezére került. (*Wellmann Imre*: A Rákóczi-birtokok sorsa.) A Rákóczi-felkelés közjogi szempontjait *Polner Ödön* egyetemi tanár tette vizsgálat tárgyává, kimutatva azokat a sérelmeket, amelyek közjogi szempontból is igazolják a fejedelmet. — *Markó Árpád* «Rákóczi, mint hadvezér» című tanulmányában a múlt év folyamán a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent, hasonló című munkájának eredményeit foglalja össze. Rákóczi «pénzügyi politikáját,» a magasabb érteken forgalomba hozott rézpénzlet és ennek 60%-os daivalvációjával való eredménytelen kísérletezést *Huszár Lajos*nak «A kuruckor érmészete» című tanulmányából ismerhetjük meg.

Zolnai Béla «Rákócziról, az íróról értekeznek, *Kornis Gyula* pedig «A rodostói filozófia» lényegét foglalja össze. A *Császár Elemér*, *Pukánszky Béla*, *Emile Pillias*, *Molnos-Müller Lipót* és *Haraszti Emil* tanulmányai azt a nagy hatást domborítják ki, amelyet II. Rákóczi Ferenc nemcsak a magyar, hanem a külföldi iroda-

lomra és zenére is gyakorolt. Nemcsak az egykorú irodalom foglalkozik Rákóczival, hanem a későbbi irodalmi alkotásokban is fel-fel bukkan a fejedelem alakja. — A kuruckor költészetét *Szerb Antal* ismerteti, megállapítván, melyek a tényleg kuruckorbeli és a Thaly féle után-érzett versek. — Rákóczi arcképeiről *Kampis Antal* írt tanulmányt, míg Rákóczi nevéhez fűződő grenoble-i triptichonról *Moravcsik Gyula*.

Két munkáról kell még megemlékeznünk, amelyek a Rákóczi-év alkalmával az olvasó közönség leg-szélesebb rétegei számára íródtak. A Magyar Szemle Kincsestárában *Markó Árpád* «II. Rákóczi Ferenc»-e a Kincsestár ismert szerény keretei között nyújt összefoglaló képet a nagy fejedelemtől. A hadtörténelem kiváló művelője ezzel a kis kötettel fényes bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy szintétikus munkája semmivel sem marad egyéb munkái színvonalára és értéke mögött. *Markó* «Rákóczi-jában» természetesen a hadi események veszik át a vezető szerepet, de ha a hangsúly inkább a fejedelem hadvezéri tevékenységére szorítkozik is, ez nem visz aránytalanságot a kis munkába, amely végig figyelemmel kíséri Rákóczi sorsát Rodostóban való kényszerű megpihenéséig.

Az Országos Rákóczi Szövetség megbízásából a Dante-vállalat kiadásában látott napvilágot *Asztalos Miklós* közel ötszáz oldalas, bőségesen illusztrált munkája. Ha külső megjelenésben — úgy a kötött, mint a fűzött példányokra áll ez — messze mögötte marad is a Rákóczi-Emlékkönyv pazar díszkötésének, a belső kiállítás, különösen pedig a képanyag sokkal szebb és gondosabb kivitelben került ki sajtó alól, mint az említett Emlékkönyvben.

Asztalos íráskészsége kétségtelenül alkalmassá tette őt arra a hatal-

mas feladatra, amelyre vállalkozott. Márki Sándor, kivételében ma már elavult, háromkötetes Rákóczi-élet-rajzának gondosan összehordott anyagára támaszkodva vezérfonálul a fejedelem önéletrajzát választotta. Emellett felhasználta a régebbi és a legújabb irodalom eredményeit is. Érdeme, hogy Rákóczi alakját és annak a kornak rajzát, amelyre a fejedelem egyénisége lemoshatatlanul rányomta bélyegét, nem elszigetelten tárgyalja, hanem beállítja a történeti fejlődés menetébe. Kimutatja azt, hogyan lett tudatossá az erdélyi fejedelmekben az az elhivatottság, amely feladatukká tette az országnélküli nemzettudat megőrzését és védelmét. A családi hagyományok ezt közvetlenül származtatták át II. Rákóczi Ferencnek, akit éppen ennek az elhivatottsága, tudata állított a szabadságharc élére. Bő részletességgel ismerteti a felkészülést, a Rákóczi-kor gazdasági, társadalmi és műveltségi viszonyait, majd a külpolitikai koncepciók egymást követő ábrándképeit, melyek hiábavalóságát a fejedelem még a száműzetésben sem ismerte fel. A sok csalódás és eredménytelenség mindinkább a kontemplatív élet felé vezette a fejedelmet, aki életét kolostori visszavonultságban fejezte be.

Ilyen hatalmas munkánál, mint amilyen Asztalos Rákóczi, még a legalaposabb kutató sem kerülheti el, hogy részletkérdésekben tévedésbe ne essék. Asztalos nem is azt tűzte maga elé, hogy a fejedelem életét és korát a forrásokhoz visszanyulva a szigorú történeti kritika szemüvegén át vizsgálja. Munkáját a széles rétegeknek szánta s ezek mindenesetre gyönyörűségüket fogják találni benne.

Seregszemlét adtunk II. Rákóczi Ferenc halálának két évszázados fordulójára megjelent történeti munkákról. Az önálló műveken kívül említést érdemel még *Wellmann Imre* elsőrangú összefoglaló ismertetése «A Rákóczi-év és a történettudomány» címmel a Magyar Szemle áprilisi számában.

Természetesen úgy a *Wellmann*, mint a mi ismertetésünk sem elégítheti ki II. Rákóczi Ferenc hatalmas alakja felé forduló érdeklődést. Ezek a kis összefoglalások éppen arravalók, hogy bemutassák a nagyközönségnek azokat a munkákat, amelyek között ki-ki megtalálhatja azt, amelyik legjobban érdekli. A történettudomány ezekkel a munkákkal a Rákóczi-év alkalmához méltó formában áldozott a nagy fejedelem örök magyar értéket jelentő emlékének.

Dr. Pálfi Ilona.

Röpke tollal.

Azuros tájakon. Raffaelli Rafaela nővér könyvet írt a nagy ámulások földjéről. Szízi lélekkel és minden benyomásra fogékony, szűz szemmel járt Firenzében, Rómában, Tivoliban, Padovában, Veneziában s ezek az ezerszer megcsodált, ezerszer megénekelt szépségek az ő zetszerlen lelkének sokszor még újat is tudtak mondani. Áhítatosan és illetődötten járt ott és keresetlenül egyszerűséggel fordította le számunkra a szürke kövek és a színek beszédét, amelyekkel itt a természet a miniatűrök tiszta ragyogásába öltözik. Kötetét a képeknek gazdag sora díszíti. Jól esik köztük újra meg újra végigvándorolni ezeken a feledhetetlen tájakon. —m—

Lengyel királyok Magyarországon. A Magyar Mickiewicz Társaság egyik füzete a magyar-lengyel barátság ápolására. Jószándékú könyv, de ha valamire, úgy erre áll, hogy a pokol tornáca jószándékkal van kikövezeve. Palóczi Edgár összeböngészett néhány adatot azokról a lengyel királyokról, akik Magyarországon jártak. Szelíd és jelentéktelen történelmi tallózás a történelmi multak sűrűn használt biedermeier bájával levendulásra édesítve. Az egész nem tesz ki egy ívet. Csupa ismert adatot kompilál össze s lépten-nyomon megjegyzi, hogy ez a dolog, ez a tény még felderítésre vár. Többet ért volna, ha inkább egyetlen ilyen felderítésnek szentelt volna időt és fáradságot a szerző. Az efféle nyomdafestékpusztító játéknak nem sok értelme van. A lengyel-magyar barátság ügyét semmivel sem fogja előbbre vinni. —x.—

Egy tőnek három fakadása. Novélas kötet címének szokatlan, de a szerző, Szerdahelyi József rövid előszavában mindjárt megmagyarázza, hogy a tő a magyar föld, három fakadása pedig: a pásztor, a paraszt és az úr. Van negyedik fakadás is, az t. i., hogy az íróból úgy fakadtak ki ezek a történetek, mint "túlhevített kazánból a robbanás". (Ezt is ő maga vallja be előszavában.) Legtöbbször mégis a pásztorok fakasztották robbanásra. A kötet legtöbb novellája valami pásztor vagy kanászfortélyról szól. Legalább is ezek a legsikerültebbek a kis füzetben. Látszik, hogy a szerző ugyancsak érti az állatnevelés csinját-bínját és ismeri a hájakat, amelyekkel a pásztoremberek meg-

vannak kenve. Jóízűn, közvetlen egyszerűséggel zamatosan is tudja elmondani ezeket a történeteket. Már ha valami balladaszerű történetre kerül a sor, ahhoz nincs elég drámai ereje s hiányoznak a sötét izzású színek is. A kis kötetben így is van három-négy egészen jó novella. Tichy Kálmán illusztráló rajzai közül viszont inkább a balladái rejtelmességük sikerültek. (—)

Szavak árnyékomhoz. Az utóbbi idők legfurcsább verskötete. A hang Jakóbé, de a kar Ézsaué. A tartalomért állítólag Szántóné Kaszab Ilona felelős, de a forma Füst Milánt terheli. Eddig csak szórakoztató darabokat írtak társszerzők, most már, úgy látszik, unalmas lírát is fognak írni. Mert úgy történt, hogy Kaszab Ilona versei annyira megigézték Füst Milánt, hogy elhatározta a bennük szunnyadó értékek konzerválását. A szó szoros értelmében füstre tette hát a verseket, saját egyéniségével főzte fel őket, mint a rosszul sikerült lekvárt s így átdolgozva adta át őket a nyilvánosságnak. «Csodálatos különös versek voltak ezek» — írja az előszóban Füst, ezt a különös csodát azonban hiába keressük ezekben az átlag versekben, amelyeknek limonádéja legfeljebb kissé füstizűvé vált. Talán ez a különös az egészben, mert a többi csodát az átfésülés alighanem kigerebenezte belőlük, kikergette a képeket is, amelyek az előző szerint addig egymást kergették bennük. Nincs ezekben a versekben semmi érdekes, legfeljebb keresztretjvénynek jók, némi szellemi vegyelemzéssel kikeresni: mi bennük a Füst és mi a pára. —x—

Vitéz Rózsás József: Új magyar vartán. Versek.

A sok nagypipájú és kevésdohányú «irredenta» költemény között jól esik felfedeznünk Rózsás József tartalmas verseit. Nem a hangulat ihletéből születet e versek legtöbbike, hanem a megismerés döbbenetéből: halálosan beteg a magyarság életfája s csak egy új, tisztább, igazabb, bátrabb lelkiség nedvkeringése mentheti meg. Néhány verse (Meghal az apám, Sírnak a körüti fák) formái értékével is megfog, de a legtöbbben a tartalmi élmény őszintesége és a kifejezés nyers ereje az érték. Vérbeli katonaköltő: szembenéz a dolgokkal, de nem magasztalja a pusztulást, hanem izmos karral és a fajszeretet melegével küzd népe szebb jövőjéért. Sz.